

Commencement orations in Hebrew are not an innovation. There were *four* foreign language addresses at Harvard in 1685—two in Latin, one in Greek and one in Hebrew; the Hebrew one was delivered by the son of President Increase Mather. A record of *seven* Hebrew speeches were given at Dartmouth. I read parts of the one given at Columbia in 1800. The language was Rabbinic Hebrew, and it was atrocious—full of errors. In the intervening years, the only Hebrew commencement talks were delivered beginning 25 years ago—at Yeshiva University. Having no intention of interrupting a developing tradition at this point of my career, I beg leave to address the graduates in the Holy Tongue, and I will offer a very brief synopsis in English thereafter.

העולם נמצא היום במצב של ספקות על העתיד, והעולם היהודי על אחת כמה וכמה. אנו מרגישים את המצוקה החמורה של אחינו ואחיותינו במדינת ישראל לרגלי החדשות המדאיגות מדי יום ביום, וגם עתידה של הקהילה היהודית בארה"ב מעורפלת—מי יודע אם אפשר לחסום את גל ההתבוללות ונשואי תערובת. ובכן, נוסף לבעיות של כל יחיד ויחיד מאתנו, דאגות הציבור לא נותנות לנו מנוחת הנפש.

אין לי פתרון, ואף פתרון קל, להציע לכם במסגרת של נאום בחג הסיום. אולם עצה אחת יש לי—לתת לכם "כתובת" שימשש לכם בנאמנות בדרך שאתם עולים עליה כשאתם יוצאים מאולם זה לאורך כל חייכם. והעצה הזאת יסודה במשנה סוף מס' אבות שעלינו ללמוד שבת זו.

א"ר יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזירתי לו שלום. א"ל רבי מאיזה מקום אתה, א"ל מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, א"ל רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. א"ל בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה.

והדברים מתמיהים. האין ריב"ק מסור לרעיון של הרבצת התורה? וכי אין אלה הגרים בערי השדה, חוץ ממרכזי היהדות כירושלים ובני ברק, כבורו פארק ומונסי וכדומה, זכאים ללמוד דף גמרא או פרק משניות או אפילו פרשה של חומש עם רש"י? ומה עם גדולי ישראל משך כל הדורות שכיתנו רגליהם ונדדו לעיירות וכפרים במרחקים ללמד ולהורות לבני אברהם יצחק ויעקב?

דומני, אפוא, שהביאור האמיתי במשנתנו הוא שונה ממה שהצעתי לכם. ריב"ק לא היסס להטריח עצמו ללמד תורה מחוץ לעירו הדגולה. אבל לא זו היתה שאלת האדם שפגע בו, ולא זו היתה תשובת התנא.

השאלה היתה לא "מאיזה עיר אתה", אלא "מאיזה מקום אתה". כל השיחה הסתובבה על "מקום"—דהיינו, locus, הנקודה הקבועה במוח ובתודעה שזהו הבית, זהו המקום שמוכרחים לחזור לו בכל זמן ועידן. "מקום" במובן זה הוא לא מונח גיאוגרפי אלא רוחני-פסיכולוגי. וכאן הוא המקום של כל אחד ואחת מכם.

אתם, ידידי היקרים, עומדים על סף שינוי יסודי בחייכם. אתם, או רובכם, כבר בדרך ללימודים לתואר שני או שלישי, לקריירה, לנישואין, לעסקים מחוץ לכותלי של ישיבתנו. כל אחד יקבע דירתו בשכונה או בעיר או אפילו במדינה אחרת.

אבל דעו לכם: שם רק **תדורו**, אבל כאן **המקום** שלכם! כאן המקור של המים החיים שלכם, ממנו שאבתם תורה ומדע בששון—כל אחד לפי מידת רצונו ומידת כלי השאיבה שלו.

תזכרו שכאן, אתם "בבית", ובבית אין צורך להזמנה. אתם מוזמנים ועומדים, דלתות מוסדנו תמיד פתוחים לפניכם. כאן תבואו לראות ולהתראות, לעזור ולהיעזר, ובכל מקום שרגליכם מוליכות אתכם, תזכרו שהבית שלכם הוא אצלנו, ותתנהגו כך שתביאו נחת רוח לנו ולא תחללו ח"ו את השם הטוב של ישיבתנו.

המקום ירחם עליכם, ויתן לכם חן בעיני אלוהים ואדם, ותצליחו בכל מעשי דיכם. וכמו שכתוב לגבי אברהם אבינו, "וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק", כן תזכו לראות ולזכור את המקום הזה תדיר, שיהיה שמור בלבכם להגן עליכם ולהוליך אתכם בדרך ישרה, דרך של משפט וצדק, של חסד ואהבה, של תורה וחכמה, של סיפוק הנפש והתרוממות הרוח, מתוך בריאות ושמחה, עמוע"ש.